

SUBJECTE I SUBVERSIÓ: LA TRADUCCIÓ FEMINISTA CANADENCA

Pilar Godayol
Universitat de Vic

In the defense of their authorial role in the production of meaning that constitutes their work of translation, such female translators seem to fall into another version of the same “infamous double standard” that can be found in our traditional, “masculine” theories and conceptions of translation. (Rosemary Arrojo, 1994: 149).

Everything in these practices seems to point to a willful collusion and cooperation between text, author and translator. Author and translator are operating in a frame of contemporaneity, their work engaging in a dialogue of reciprocal influence. Feminist translation implies extending and developing the intention of the original text, not deforming it. That is why the most successful examples of such practices are to be found in an appropriate match between text and translating project. (Sherry Simon, 1996: 15).

Interestingly, de Lotbinière-Harwood acknowledges that this type of translation is possible because of the contemporary cultural context: a feminist translator working on a less radical but still feminist source text for publication with an anglophone publishing house. This convergence of political perspectives is typical of the kind generated by the 1970s and 1980s feminist activism. Questions of gender difference are easily brought to bear on translation in such a political climate. (Luise von Flotow, 1997: 29-30).

No podemos, ni como mujeres ni como traductoras, permitirnos ciertos lujos posmodernos como la disolución del sujeto, la ambigüedad, el todo vale, pero tampoco podemos caer en la tentación de convertirnos en centros de poder. Los textos son, evidentemente, topos postestructuralistas abiertos a la interpretación, pero no lugares para la sobreinterpretación. (África Vidal-Claramonte, 1998: 119)

La intersecció entre els feminismes i els estudis de traducció ha gestat al Canadà el naixement d'una escola traductològica que des d'una perspectiva francesa i saxona proposa una nova definició del paper de la traductora literària. Aquest fenomen traductològic, que se centra en els treballs postestructuralistes d'algunes escriptores quebequeses dels anys vuitanta que ataquen la convencionalitat misògina del llenguatge patriarcal i alhora intenten construir una cultura literària feminista paral·lela que la desplaci, ha estat en l'última dècada objecte de reflexió i crítica per a la teoria de la traducció. Quatre dels escrits més determinants que han confrontat el paper d'aquestes traductores davant l'objecte de coneixement i la seva relació i implicació subversiva i política amb l'autoria han estat l'article "Fidelity and the gendered translation" (1994) de Rosemary Arrojo, el llibre *Gender in translation* (1996) de Sherry Simon, el llibre *Translation and gender* (1997) de Luise von Flotow i el llibre *El futuro de la traducción* (1998) d'África Vidal-Claramonte.

Tant Arrojo com Vidal-Claramonte sostenen que les teories feministes més radicals cauen en el mateix error que els discursos dominants i converteixen la traducció en una activitat tan o més violenta que la que volen suplantar. En definitiva, es converteixen en una altra mena de centres de poder alternatius, on el subjecte traductor no pot deixar de repetir l'acte de colonització que és construir una subjectivitat diferent de la nostra. Encara que Simon i von Flotow insisteixen que aquestes traduccions no són més acceptables que les traduccions i significants patriarcals que intenten desconstruir, també apunten que són legítimes ateses les contingències polítiques i socials en les quals es construeixen. En aquesta comunicació us proposo, em proposo, qüestionar i analitzar quines són les virtuts i les restriccions de la pràctica de traduir des d'un discurs feminista en el context canadenc.

Les escriptores feministes quebequeses dels anys 80 comparteixen el propòsit de desmuntar el llenguatge patriarcal que les empresona i portar a la visibilitat la seva veu tants anys disfressada per fal·làcies discursives. Òbviament a partir d'aquest propòsit neixen diferents alineacions teòriques. La més rellevant, liderada per Nicole Brossard, se centra en l'estudi i la desconstrucció de l'etimologia del vocabulari tradicional. Es tracta de descriure les experiències, les pors, els silencis, els anhels i les utopies de les dones i expressar-los amb un nou llenguatge. Com sosté Brossard (Flotow, 1991, 72), el que realment s'intenta escriure és "l'inèdit", allò que no es pot dir amb el llenguatge convencional. Per aconseguir-ho aquestes autores fan ús d'estratègies desconstruccionistes que van des de la negli-

gència voluntària en l'ús d'estructures sintàctiques i gramaticals fins a la fragmentació i el desmantellament de paraules per tal de posar-ne de manifest el significat ocult. Destaca, entre altres, l'obra de la mateixa Nicole Brossard, que ha estat traduïda a l'anglès per Barbara Godard, Marlene Wildeman, Fiona Strachan i Susanne de Lotbinière-Harwood; la de France Théoret, que ha estat traduïda per Barbara Godard i Luise von Flotow; la de Madeleine Gagnon, que ha estat traduïda per Howard Scott, l'únic home del grup que es qualifica com a traductor feminista; la de Louky Bersianik, que ha estat traduïda per Howard Scott; i la de Lise Gauvin, que ha estat traduïda i convertida en feminista per Susanne de Lotbinière-Harwood.

Hi ha un punt de connexió que distingeix les traductores feministes canadenques: participen dels mateixos discursos socials, històrics, econòmics i institucionals que les escriptores que tradueixen. Per tant, la seva producció i recepció de la textualitat traductora es basa en una contingència molt determinada, les característiques més destacades de la qual són les següents: primer, la majoria de membres es defineixen com a traductores bilingües lesbianes que tradueixen textos d'escriptores contemporànies quebequeses; segon, la relació entre l'autoria i la traductora és molt estreta perquè sovint treballen en equip i discuteixen la tasca conjuntament en actes públics i en mitjans de comunicació; tercer, la majoria de traduccions són d'obres literàries; quart, les traduccions normalment es fan del francès a l'anglès; cinquè, la mateixa activitat traductora disposa d'una veu crítica pública que és la revista *Tessera*, nascuda arran del sorgiment d'aquest moviment traductològic feminista i en la qual es publiquen els aparats de les pràctiques, les actes dels congressos i les propostes teòriques en traducció; i, finalment, la ideologia que les uneix és el feminisme.

Les traductores feministes canadenques, en tant que seguidores fervents de l'avantguardisme i del desconstruccionisme canadenc que lideren les autores que tradueixen, visibilitzen la seva veu en els treballs que (re)escriuen. Així, les estratègies traductològiques que utilitzen evoquen, en certa manera, les tàctiques i els processos que emprà l'autoria per fer visible el gènere femení. Es tracta de (re)crear un objecte subversiu traductològic a partir d'un objecte subversiu literari, sempre que es tingui en compte que cada pràctica cultural requereix un tipus o un altre de subversió en funció del moment i de l'objectiu que es vol assolir. Malgrat la varietat d'estratègies que presenten aquestes pràctiques, n'he escollit tres perquè representen les provisionalitats tàctiques que adopten no solament per subvertir i esborrar tota marca de gènere masculí de les (re)escriptures,

sinó també per posar de manifest que només a través d'altres pràctiques d'estudi, i en el seu cas a través de la traducció, es pot fer visible —o invisible— la marca del gènere en el text: la suplementació lingüística, el *hi-jacking* i les notes a peu de pàgina que formen part de l'aparat traductològic que acompanya la traducció.

La suplementació lingüística en les pràctiques de les traductores feministes canadenques respon no tan sols a una compensació de les diferències entre llengües sinó també a una acció voluntària de manipulació textual per part de les mateixes traductores, les quals fan ús d'estratègies, com ara la desexuació i la feminització, per tal de fer visible la seva intervenció política en el text. D'aquesta manera demostren que, malgrat l'aparença neutral i menys sexista, la llengua anglesa, encara que de manera diferent, també margina lingüísticament les dones, com qualsevol altra llengua en la qual les elits culturals s'han apropiat de la neutralitat estètica del cànnon literari del moment.

D'una banda, la desexuació consisteix a neutralitzar les pràctiques d'estudi que utilitzen el masculí com a presumpte genèric de la llengua. Es tracta d'intervenir en la llengua a fi que la marca del gènere femení també s'inscrigui en el text. L'exemple paradigmàtic d'aquesta estratègia és el canvi de formes genèriques per formes que inclouen la marca del masculí i del femení. D'altra banda, la feminització comporta estratègies d'intervenció més subversives. Les més importants són les següents: l'oblit deliberat de paraules, metàfores i imatges que descriuen pejorativament les dones; la codificació de noves significacions en paraules que ja existeixen i la creació de neologismes a partir de pràctiques etimològiques per comunicar les experiències més íntimes de les dones.

Les notes a peu de pàgina, com els prefacs i les introduccions, no solament justifiquen les tries de les traductores sinó que també participen en la materialització del text. Posen a debat, per comptes de consolidar, el sistema de jerarquies i privilegis textuais dels discursos culturals. Per mitjà de les explicacions i els comentaris de caràcter enciclopèdic, traductològic, lingüístic, cultural, històric, sociològic o ideològic de les notes a peu de pàgina busquen accomplir dos objectius principals: construir un significat que porti la marca del gènere femení i donar referències d'intertextos del text originari que, si bé no poden reproduir els significats exactes de l'autoria, poden ajudar a comprendre la multiplicitat de sentits i desitjos que intervenen en tota textualitat feminista —i no feminista. Es tracta de presentar una colla d'intertextos amb l'objectiu que el públic lector desxifri i (re)construeixi altres interpretacions que en qualsevol moment poden actuar fora

de les significacions de l'autoria així com de les de la traductora, atesa la irreductibilitat dels significats.

Marlene Wilderman, per exemple, en la seva traducció a l'anglès de *La lettre aérienne* de Nicole Brossard, no solament especifica intertextos que la mateixa autora no indica sinó que també en dóna les referències bibliogràfiques exactes amb pàgines incloses. Les seves notes a peu de pàgina contenen referències de textos de Djuna Barnes, Gertrude Stein, Luce Irigaray o Mallarmé. També la traductora i crítica de la traducció Susanne de Lotbinière-Harwood intervé àmpliament en la (re)escriptura de la novel·la *Lettres d'une autre* de Nicole Brossard incorporant-hi cent trenta-cinc notes a peu de pàgina, les quals ocupen la meitat del text de cada pàgina.

A banda de l'intervencionisme de la desexuació, la feminització i les notes a peu de pàgina, la textualitat de les traductores feministes canadenques sovint ve marcada tipogràficament. No tan sols la traductora introdueix guions, guionets, majúscules, parèntesis i/o cometes, sinó que també fa ús de la cursiva i la negreta per emfasitzar alguna significació o ressaltar el doble sentit dels termes. Per exemple, Susanne de Lotbinière-Harwood en la traducció *Fireworks* justifica així haver marcat en cursiva "*masterpiece*": "to point to man-made language's inadequacy for expressing female creativity" (1991, 122). En la traducció de *L'interloquée* Lotbinière-Harwood (1991, 124), a fi de remarcar en la versió anglesa el gènere femení de la paraula *l'autre* en francès, emfasitza el *her* de *l'other* en negreta, i queda marcat visualment com **other**. Així mateix, en la mateixa traducció Lotbinière-Harwood (1991, 125) resol el paral·lelisme lingüístic en francès "*Droit de L'Homme et Droits des hommes*" traduint-lo per "*HuMan Rights and Men's Rights*". La traductora posa en majúscula la "m" de *HuMan* amb la finalitat d'implacar semànticament i simbòlica l'equació *Man* = *humankind*.

La pràctica de traducció feminista al Canadà es basa en la convicció que no hi ha cap significació estable ni definitiva que pugui ser fidel una vegada i per sempre. Si la mateixa autoria tradueix el text originari just després de la seva creació tampoc no podria reproduir unes descripcions significatives totalment fidels al seu primer original, tenint en compte la indefinida producció d'intertextos que sorgeixen a partir de tota materialització textual. Ara bé, amb quins criteris s'ha de basar la fidelitat si no hi ha un significat primer per descobrir i si la traducció no està sotmesa a una veritat absoluta?, com es valora l'acceptabilitat i la no-acceptabilitat de les tàctiques aplicades?

La traducció feminista canadenca, tot i l'originalitat de les seves intervencions textuals per lluitar contra la repressió social de la feminitat, mate-

rialitza textualment una experiència social, cultural i política específica. La lectura que fa de la subjectivitat femenina no es pot convertir en el model estàndard de tota pràctica de traducció feminista perquè hi ha altres formacions ideològiques que reivindiquen una subjectivitat en femení i que visibilitzen la marca inesborrable de la diferència sexual de forma diferent en el text traduït. No es tracta, per tant, d'abordar el problema de la fidelitat dels significats sinó el de les causes i les conseqüències d'aquestes diferències en traducció. Cap pràctica de traducció no es pot explicar sense la contingència que la determina, ni cap pràctica de traducció feminista no es pot presentar com a veritat absoluta de tots els feminismes traductològics.

Les condicions de possibilitat que marquen la capacitat d'actuació del subjecte traductor inclouen unes premisses —i evidentment n'exclouen unes altres— que són els fonaments de la teoria política que defensen. Cal que la teoria i la pràctica de la traducció feminista canadenca, en tant que teoria social oberta a la dialèctica democràtica, compti amb sistemes, fins i tot quan no cerquen ni la mutualitat ni la conciliació, que en qüestionin els fonaments i posin a debat els pressupòsits estètics i culturals del seu projecte polític. Si les traductores canadenques entenen el fet de ser bilingües, dones, feministes i lesbianes com a premisses intrínseques, i s'imaginin grups culturals homogenis, es pot generar una perpetuació fatalista de la seva política en traducció. No es tracta de valorar la traducció en relació a premisses tancades —ser bilingües, dones, feministes i lesbianes—, sinó de mirar d'esbrinar com la subjectivitat traductora es forma a partir de la interacció i el conflicte socials. Els criteris universalistes amb valors intrínsecs no tenen en compte que les formacions culturals es presenten sempre en conflicte i, per tant, formulen llenguatges prescriptius que deixen de qüestionar-se.

Els significats no es troben en esferes externes al món on vivim, hi ha qui els dona un valor i atribuir valor a un producte cultural és sempre una doble operació en relació a què n'adquireix i a què no se n'atorga. El valor no és sempre el mateix per a tothom. Les reflexions que ha suscitat la traducció feminista canadenca a les teòriques de la traducció Rosemary Arrojo, Sherry Simon, Luise von Flotow i África Vidal-Claramonte ens demostren que hi ha valors semblants, distints o, fins i tot, irreconciliables. No hi ha objectes culturals amb valors intrínsecs. Tant el text originari com la traducció o la crítica a aquesta traducció són el resultat d'un intercanvi social que, a voltes, és una arena de confrontació, no de consens. El seu valor estètic i cultural és fruit de la contingència que genera aquest intercanvi. I són els valors estètics i culturals els que creen o bé mars d'estratègies i supòsits androcentristes per vetllar la supremacia del text originari, o bé, en el cas de la traduc-

ció canadenca que avui presentem, mars d'estratègies i supòsits feministes per visibilitzar la dona i la traducció. No es tracta, per tant, de jutjar els sistemes de valor d'un moviment o d'una època concreta, sinó de qüestionar-los per examinar de quina manera el consum i la (re)producció de textos estan lligats a altres pràctiques socials i culturals de poder, així com per recordar-nos que nosaltres també formem part d'un sistema que és el que ens proporciona la subjectivitat per escriure, traduir o fer teoria de la traducció.

Bibliografia

- Arrojo, R., "Fidelity and the gendered translation", *TTR* 3, 2, 1994, pp. 147-163.
- "Literature as fetishism: some consequences for a theory of translation", *Meta* *XLI*, 2, 1996, pp. 208-216.
- Brossard, N., *These our mothers or: the desintegrating chapter*, trad. per B. Godard, Coach House Quebec Translations, Toronto, 1983.
- *Mauve desert*, trad. per S. de Lotbinière-Harwood, Coach House, Toronto, 1990.
- *Picture Theory*, trad. per B. Godard, Guernica, Mont-real, 1991.
- Chamberlain, L., "Gender and the metaphors of translation", a L. Venuti (ed.), *Rethinking translation*, Routledge, Londres, 1992, pp. 57-74.
- Flotow, L. von., "Feminist translation. contexts, practices and theories", *TTR* 4, 2, 1991, pp. 69-82.
- *Translation and gender*, St. Jerome Publishing & University of Ottawa Press, Manchester i Ottawa, 1997.
- Godard, B., "Translating (with) the speculum", *TTR* 6, 2, pp. 85-121.
- Homel, D.; Simon, S., (eds.), *Mapping literature: the art and politics of translation*, Véhicule Press, Mont-real, 1988
- Lotbinière-Harwood, S., *Re-belle et infidèle: la traduction comme pratique de ré-écriture au féminin/The body bilingual: translation as a rewriting in the feminine*, Les éditions du remue-ménage/Women's Press, Mont-real/Toronto, 1991.
- "Geo-graphies of Why", a S. Simon (ed.), *Culture in transit: translating the literature of Quebec*, Véhicule Press, Montreal, 1995, pp. 55-68.
- Simon, S., "The language of cultural differences: figures of alterity in Canadian translation", a L. Venuti (ed.), *Rethinking translation: discourse, subjectivity, ideology*, Routledge, Nova York, 1992, pp 159-176.
- *Le trafic des langues: traduction et culture dans la littérature québécoise*, Éditions du Boréal, Mont-real, 1994.
- (ed.), *Culture in transit: translating the literature of Quebec*, Véhicule Press, Mont-real, 1995.
- *Gender in translation: cultural identity and the politics of transmission*, Routledge, Londres, 1996.
- Vidal Claramonte, A., *Traducción, manipulación, desconstrucción*, Ediciones Colegio de España, Salamanca, 1995.
- *El futuro de la traducción*, Institució Alfons el Magnànim, València, 1998.